

Fotografija u službi Muzeja grada Zagreba

O prošlosti našeg grada doprlo je do nas prilično malo pisanih dokumenata, a još manje likovnih prikaza o tome, kako je grad izgledao u davnini i u pojedinim epohama svog razvitka. Uzrok je tome u mnogim ratovima i lokalnim bitkama, koje su se vodile u ovim krajevima, u katastrofalnim požarima, koji su u nekoliko navrata zadesili grad, a velikim dijelom i u nerazumijevanju pojedinaca za arhivsku građu.

Iz pisanih i štampanih dokumenata možemo saznati zanimljive podatke o tadanjim granicama grada i njegovim vanjskim posjedima, o pravima i dužnostima građana, o odnosima prema plemstvu, o rasprostranjenju trgovine i obrta, o cehovima i sajmovima, o imovinsko-pravnim odnosima i t. d. Ali koliko bi još zanimljivije i poučnije bilo, kad bi nam bilo moguće gledati slike grada, kako je u pojedinim stoljećima svog povijesnog razvitka izgledao, te slike pojedinih gradskih predjela, kuća, unutarnjeg uređaja, pa slike građana i kmetova i njihovih nošnji, svetkovanja i običaja.

Vrlo je točno, kad se kaže, da svaka slika mnogo više govori nego i najbolji opis. Nažalost, takvih slika Griča i Kaptola iz ranog doba postanka tih naseobina nemamo.

Izgled i građevni razvitak današnjeg Zagreba možemo pratiti jedino iz nekoliko crteža, od kojih nam najstariji prikazuje Grič i Kaptol prema stanju u 16. stoljeću. Samo treba požaliti, da su svi ti raniji prikazi izrađeni nekako na jedan kalup, više ili manje šablonski i konvencionalno, ne vodeći mnogo brige o tome, da li prikazani objekti odgovaraju svome stvarnom stvarnom izgledu u naravi.

Tek nam slikari i grafičari devetnaestog vijeka (Stark, Strohberger, Zäsche, Hühn, Lechner, Daubači) nastoje i uspijevaju dati vjernije i istinske predodžbe o izgledu našeg grada u njihovo doba. Njihovi radovi mogu dobro poslužiti u studijske svrhe o tadanjem izgledu grada, njegovih trgova i ulica.

U drugoj polovini 19. vijeka pojavljuje se kod nas već i fotografija kao nova mogućnost prikazivanja svega, što nas okružuje, a da za to nije bilo potrebno znati crtati.

Nije to tada bio jednostavan postupak kao danas, jer se još radilo s kolodijskim (mokrim) pločama, koje su se morale tek kratko vrijeme prije snimanja preparirati, tako da je kod udaljenih objekata bilo potrebno nositi sobom i pokretni laboratorij. Osim toga, sami tadanji fotografski aparati

bili su primitivni, glomazni i teški, te su se kod snimanja bez iznimke morali postavljati na masivne tronožne stalke.

Nakon uvođenja t. zv. suhих ploča već je rad bio mnogo olakšan, i fotografija se naglo i u velikoj mjeri popularizirala. Ispočetka su se njome bavili samo fotografi po zanimanju, pa među onima koji se nisu posvetili samo izradi portreta, nego su snimali zagrebačke ulice i zgrade, spominjemo Schwoisera, Fickerta i Standla, te Hühna, koji se ranije bavio i litografijom.

Usporedo s velikim zamahom, kojim se širila fotografija, išla je i fotografska industrija, koja je proizvodila sve prikladnije i savršenije aparate i potrepštine, tako da se je već u zadnjim decenijama 19. stoljeća sve veći broj ljudi počeo baviti fotografijom i na amaterskoj bazi.

Fotografija je sada već tako tijesno povezana sa današnjim životom, a naročito s njegovim kulturnim manifestacijama, da se muzealni i konzervatorski rad ne može ni zamisliti bez nje kao pomoćne djelatnosti.

Mnogo se kod nas i u svijetu beskorisno polemiziralo o tome, može li se fotografija smatrati kao jedna grana umjetnosti, što međutim za znanstvenu fotografiju nije od važnosti. Fotografija nam donosi nešto, što je za našu struku daleko vrednije: relativno strogu objektivnost i točan crtež sa svim detaljima, što je za studijske svrhe od primarne važnosti. Jedno je u svakom slučaju sigurno: da će fotograf s umjetničkim osjećajem, istančanim ukusom i ljubavlju za stvar i u znanstvenoj fotografiji stvoriti bolja djela od ostalih.

Nažalost, djelovanje fotografije rasvjetljuje nam samo našu nedaleku prošlost, jer se i ona sama pojavljuje tek sredinom prošlog stoljeća. Sve, dakle, što nam ona kazuje, nije mnogo starije od stotinu godina.

Spomenute fotografije Zagreba, koje su izradili fotografi profesionalci, a nadopunili radovi fotografa amatera, a i muzejske fotoradionice, sačinjavaju danas **f o t o t e k u** Muzeja grada Zagreba, koja se s vremenom razvila u uglednu i za znanstvene radnike vanredno korisnu zbirku dokumenata o prošlosti našeg grada. Ova muzejska fototeka tako je opsežna, da ni izdaleka ne bismo mogli nabrojiti sve zanimljivije fotografije, koje se u njoj nalaze. Želeći ipak dati neupućenima bar približno neku predodžbu o toj fototeci povest ćemo čitatelja letimice kroz njezine najzanimljivije objekte.

Među »klasike« ove fototeke spadaju u prvom redu već prije spomenuti profesionalci: L. Schwoiser, Herman Fickert i Ivan Standl.

Od Schwoisera, najstarijeg među njima, postoji jedan album iz godine 1864., koji sadrži dvadesetak fotografija zagrebačkih ulica i zgrada, od kojih mnoge više ne postoje, a kod drugih se okolina izgradnjom grada sasvim promijenila. Ove snimke su vrlo primitivne, snimljene s još vrlo lošom aparaturom, a i papir je već dosta požutio.

Tehnički na mnogo višem nivou nalaze se albumi Fickerta i Standla iz godine 1881., koji nam prikazuju razaranja i oštećenja, koja je u Za-

grebu nanio potres od godine 1880. Na tim fotografijama je usput i bez namjere snimljeno kao okolina glavnog objekta dosta toga, što nas danas više zanima od tadašnjih oštećenja samih zgrada. Standlov album obuhvaća i objekte iz šire okolice Zagreba, a na naslovnom listu nalazi se natpis: »Fotografske snimke Ivana Standla, fotografa Jugoslavenske akademije«. Od Standla nalazi se u fototeci i jedan album iz godine 1895. sa dvadeset tehnički vrlo dobrih fotografija tadanjeg Zagreba. Gledajući te slike danas neobično nas se doima, kad vidimo na početku Ilice, tamo gdje danas stoje kuće br. 3 i 5, razne male kućice sa vrtovima i voćnjacima, pred glavnim kolodvorom su livade s nekoliko voćaka, a tornjevi katedrale su tek u gradnji.

Fotografije raznih autora iz kasnijeg doba prikazuju nam među ostalim uređaj građanskih domova u raznim epohama razvitka grada, kuće seljačkog tipa, kakve su se sve do danas zadržale na periferiji grada, tlocrte i nacрте važnijih zgrada, avionske snimke Zagreba, planove za regulaciju pojedinih gradskih četvrti, gradnju današnje tržnice na Dolcu, nekadanji Zagrebački Zbor, umjetničke i gospodarske izložbe, staro kupalište na Savi, gradnju sajmišta i klaonice u Heinzelovoj ulici, izgradnju gradskog vodovoda, kanalizacije i presvođenje raznih potoka, nekadanji konjski tramvaj i izgradnju novih pruga na električni pogon, nekadanje gradske mitnice, pokladne povorke, prvu našu radio-stanicu na Radićevu trgu i još mnogo drugih zanimljivih objekata. Osim toga posjeduje fototeka veliki broj fotografija zagrebačkih trgova, ulica, zgrada i njihovih detalja, dvorišta, stubišta i t. d.

Posebnu grupu sačinjavaju fotografije istaknutih ličnosti iz prošlosti grada Zagreba. Teško bi i tu bilo bar približno sve nabrojiti, ali da spomenemo bar nekoliko imena iz područja politike i uprave, kao Ilirce Vjekoslava Babukića i Mirka Bogovića, Ljudevita Gaja, pa Ljudevita Vukotinovića, Ivana Kukuljevića-Sakcinskog, Antuna Vakanovića, Eugena Kvaternika, Franju Žigrovića, Frana Folnegovića, Marijana Derenčina, Antu i Davida Starčevića, Isu Kršnjavoga, Adolfa Mošinskog, Milana Rojca, Antu Trumbića i dr. Tu se nalaze i fotografije banova Jelačića, Šokčevića, Levina i Pavla Raucha, Khuen-Hedervarija i Pejačevića.

Iz područja privrede spominjemo imena Janka Grahora, Ilije Gutеше, Nauma i Ive Mallina, Viktora Račića i Ferde Sollara.

Među književnicima sastajemo se s imenima Ivana Mažuranića, Ivana Perkovca, Rikarda Jorgovanića, Franje Markovića, Ivana Trnskog, Augusta Šenoe, Josipa E. Tomića, Milivoja Dežmana, Srđana Tucića i dr.

Sa područja znanosti sačuvane su fotografije Ivana K. Tkalčića, Franje Račkoga, Tadije Smičiklasa, Josipa Torbara, Spiridiona Brusine, Antuna Heinza, Mirka Divkovića, Ivana Hoića i Đure Szaba.

S muzičkog polja raspolaže fototeka slikama Franje Krežme, Đure Eisenhuta, Josipa Kašmana, Ivana Zajca, Ferde Tercuzzija, Milke Trnine, Nikole Fallera, Srećka Albinija, Marka Vuškovića i drugih.

Od prominentnih ličnosti s područja medicine sačuvane su fotografije Alekse Praunspergera, Josipa Fona, Ivana Hafnera, Ivana Kosirnika, Dragutina Mašeka i Miroslava Čačkovića.

Iz kazališnog života sačuvan je naročito veliki broj fotografija članova našeg starog kazališta na Markovu trgu, kao i novog kazališta do tridesetih godina ovog stoljeća. U toj vrlo zanimljivoj zbirci prolaze kraj nas uspomene naših prvih glumaca, od veličanstvenih pojava Andrije Fijana i Marije Ružičke-Strozzi, do šaptaoca starog kazališta Toše Daščarića. Osim već spomenutih, sastajemo se tu i sa slijedećim imenima: Vaclav Anton, Ignjat Borštnik, Josip, Dragutin, Zvonko i Micika Freudenreich, Matilda i Tošo Lesić, Petar Brani, Nikola Milan, Hedviga Ban, Šandor i Ivana Sajević, Mišo Dimitrijević, Hermina Šumovska, Ljerka Šram, Milica Mihičić, Anka Kernic, te Vika Podgorska. Od operete spomenut ćemo Miroslavu Housovu, Irmu Polak, Arnošta Grunda i Zvonka Strmca. Sačuvane su i fotografije upravitelja i intendanta Dimitrije Demetra, Josipa Kneisela, Adama Mandrovića i Stjepana Miletića, koji je djelomično vlastitim sredstvima i nedostignutim elanom digao naše kazalište na vrlo visoki evropski nivo.

Osim toga posjeduje fototeka veći broj grupnih slika članova kazališta, učenika raznih škola, pjevačkih, gimnastičkih, vatrogasnih, streljačkih i drugih društava.

Iz najnovije prošlosti grada Zagreba posjeduje muzej veliki broj fotografija iz Narodno-oslobodilačke borbe. Nalazimo tu slike pojedinih istaknutih ličnosti i prvoboraca, kao Maršala Tita, Vladimira Bakarića, Karla Mrazovića, Vladimira Nazora, Rade Končara, Dragutina Sailija, Antuna Bibera i mnogih drugih. Fotografski su zabilježene također akcije našeg otpora, kao na pr. napad na ustašku vojnicu kod Botaničkog vrta, diverzija na telefonsku centralu, zatim ustaško mučilište, t. zv. Sing-Sing na Ksaverskoj cesti, kuća u Lošinjskoj ulici u kojoj se je nalazila ilegalna radio stanica, razna mjesta ilegalnih sastanaka, a napose postoji veliki broj fotografija o ulasku Narodno-oslobodilačkih odreda u Zagreb.

Fototeku Muzeja grada Zagreba koriste razne srodne ustanove i pojedinci naučni radnici, te se za njih prema potrebi u muzejskom laboratoriju izrađuju fotografije iz postojećeg fonda snimaka, odnosno vrše se prema potrebi i nova snimanja na terenu.

Dana 30. listopada 1953. osnovana je u okviru Muzeja grada Zagreba vlastita stalna foto-služba, koja zasada iako pod skromnim prilikama, te u skućenim prostorijama prikuplja i izrađuje fotografske dokumente o starom Zagrebu, kao i o današnjem njegovu životu i razvitku.

Sada se nastoji, da se sav fotografski rad u Muzeju grada Zagreba prema danim mogućnostima što više usavrši i u sredstvima i kvaliteti rada, kako bi mnogobrojni muzejski fotografski dokumenti bili našoj nauci a i kasnijim pokoljenjima od što veće koristi.

DIE PHOTOGRAPHIE IM DIENSTE DES MUSEUMS DER STADT ZAGREB

Seit den sechziger Jahren des 19. Jahrhunderts ist bei uns schon eine grössere Anzahl von Berufsphotographen tätig, welche sich ausser mit dem Porträt, auch noch mit Aufnahmen der Stadt Zagreb, seiner Gassen, Plätze und Parkanlagen befassen. Gegen Ende des 19. Jahrhunderts nimmt auch die Amateurphotographie eine starke Ausbreitung und stammt auch aus dieser Quelle eine grosse Anzahl Aufnahmen aus der Photothek des Museums. Von den Aufnahmen aus dieser Sammlung werden die wichtigsten aufgezählt. — Im Jahre 1953 gründete das Museum auch seinen eigenen Photodienst, welcher die photographische Festhaltung des alten, vergehenden Zagreb, als auch jenes neuentstehenden zur Aufgabe hat, damit Dokumente hierüber für den kommenden Nachwuchs erhalten bleiben.